

บทที่ 3

บทกฎหมายที่ตัดสิทธิการรับคืนทรัพย์สินฐานลามิควรได้

หากบุคคลใดได้ทรัพย์สินใดมาอันเป็นลักษณะของลามิควรได้ ดังเช่นที่กล่าวมาแล้วนั้น บุคคลนั้นย่อมต้องมีหน้าที่ในการคืนทรัพย์สินให้แก่เขา ตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 406 อย่างไรก็ดี มีบุคคลบางจำพวกที่ถูกกฎหมายมิให้สิทธิในการเรียกคืนทรัพย์สินได้ ดังนั้นผู้ซึ่งได้ลามิควรได้มาย่อมไม่จำเป็นต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้แก่บุคคลเหล่านี้ ซึ่งได้แก่

1. ผู้ชำระหนี้ตามอำเภอใจ (ป.พ.พ.มาตรา 407)
2. ผู้ชำระหนี้อื่นที่มีเงื่อนไขเวลารั้งกับชำระหนี้ก่อนกำหนด (ป.พ.พ.มาตรา 408 (1))
3. ผู้ชำระหนี้ในหนี้ซึ่งขาดอายุความ (ป.พ.พ.มาตรา 408(2))
4. ผู้ชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรมหรือตามควรแก่อัธยาศัย (ป.พ.พ.มาตรา 408(3))
5. ผู้ชำระหนี้โดยสำคัญผิดเป็นเหตุให้เจ้าหนี้เสียเปรียบบางประการ (มาตรา 409)
6. ผู้ชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอันใดอันหนึ่ง (มาตรา 410)
7. ผู้ชำระหนี้โดยฝ่าฝืนกฎหมาย (มาตรา 411)

• ผู้ชำระหนี้ตามอำเภอใจ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 บัญญัติว่า “บุคคลใดได้กระทำการอันใดตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าเพื่อชำระหนี้โดยรู้ว่าคุณตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้ ท่านว่าบุคคลผู้นั้นหาสิทธิจะ ได้รับคืนทรัพย์สินไม่”

“A person who has freely done an act as if in performance of obligation, knowing that he bound to effect the performance, is not entitled restitution.”

การชำระหนี้ตามอำเภอใจเป็นการชำระหนี้โดยสมัครใจ กล่าวคือ มิได้กระทำโดยหลงผิดสำคัญผิด หรือจงใจกระทำลงไป ข้อสำคัญคือ เป็นการกระทำการชำระหนี้โดยรู้ว่าคุณตนไม่มี

ความผูกพันที่จะต้องชำระ กล่าวคือว่าตนไม่ได้เป็นหนี้แต่หนี้ได้ระงับไปแล้วเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง กฎหมายจึงตัดสิทธิผู้ที่ชำระหนี้ตามอำเภอใจนี้ไม่มีสิทธิที่จะได้รับทรัพย์สิน

ตัวอย่าง นาย ก. มิได้เป็นหนี้ นาย ข. แต่ได้ชำระเงินให้แก่ นาย ข. โดยรู้ว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระหรือตนมิได้เป็นหนี้ นาย ข. ดังนี้ถือว่า นาย ก. ได้ทำการชำระหนี้โดยอำเภอใจ ต่อมา นาย ก. จะมาขอคืนเงินที่ตนได้ชำระไปโดยอำเภอใจไม่ได้

ตัวอย่าง นาย ก. เป็นหนี้ นาย ข. 10,000 บาท นาย ข. เห็นว่า นาย ก. ยากจนจึงแสดงเจตนาปลดหนี้ให้ นาย ก. โดยถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อนาย ก. ถึงแก่ความตาย ค. ซึ่งเป็นบุตรชายได้ทำการชำระหนี้แทน นาย ก. ทั้ง ๆ ที่รู้ว่า นาย ข. ได้ทำการปลดหนี้ให้แก่นาย ก. แล้ว ดังนั้น นาย ก. จะมาขอเงินคืนที่ตนชำระหนี้ไปไม่ได้

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา

ฎ. 497/2506 เมื่อตามข้อสัญญาต้องถือว่า ดอกเบี้ยมีอัตราร้อยละ 7 ครั้งต่อปี และผู้กู้ก็เข้าใจเช่นนั้น ถ้าผู้กู้ชำระดอกเบี้ยให้ผู้กู้เกินอัตราดังกล่าว โดยไม่มีความเข้าใจผิด และไม่ปรากฏว่าผู้ให้กู้บังคับเรียกร้องเอา ก็ต้องด้วยมาตรา 407 จะเรียกส่วนที่ชำระเกินไปนั้นคืนไม่ได้ (ฎีกาที่ 99/2515, 1747/2522, 4133/2529)

ฎ. 588/2509 ผู้กู้แพ้คดีถูกบังคับคดียึดทรัพย์อยู่ระหว่างอุทธรณ์ จึงต้องใช้ดอกเบี้ยเกินอัตราไปมิใช่เงินตามอำเภอใจผู้กู้เรียกคืนได้พร้อมดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครั้งต่อปีตั้งแต่วันผิดนัด

ฎ. 805/2509 โจทก์ต้องชำระดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ในการไต่จำนองเกินกว่าที่ตกลงไว้ในสัญญาจำนองร้อยละ 13 ต่อปี เพราะถ้าไม่ชำระจำนองก็ไม่ให้ไต่จำนองจึงได้ทำคำคัดค้านไว้ ดังนี้ไม่เป็นการชำระหนี้โดยสมัครใจ

ฎ. 276/2515 โจทก์รู้ว่าที่พิพาทไม่ใช่ของจำเลย แต่เป็นป่าสงวนแห่งชาติซึ่งไม่อาจโอนให้แก่กันได้ แต่โจทก์ก็ยังชำระค่าที่ดินให้จำเลย โจทก์ย่อมไม่มีสิทธิเรียกเงินคืน

ฎ. 2140/2517 ธนาคารจ่ายเงินตามเช็คที่สั่งจ่ายเกินกว่าที่ผู้เคยค้ำมีในบัญชีธนาคาร ธนาคารจ่ายได้ตามมาตรา 991 ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 991 กรณีไม่ต้องด้วยมาตรา 407 ธนาคารเรียกเงินที่จ่ายเกินจากผู้เคยค้ำได้

ฎ. 2350/2520 โจทก์ไม่ต้องเสียภาษีการค้าและภาษีบำรุงเทศบาล โจทก์เรียกคืนได้ไม่ใช่เงินที่
โจทก์ชำระหนี้ไปตามอำเภอใจ หรือชำระหนี้ที่ผิดกฎหมาย

ฎ. 1889/2524 ธนาคาร โจทก์เชื่อว่าผู้สั่งจ่ายเช็คออกเช็คสั่งจ่ายจากบัญชีตามจำนวนที่มีการแก้ไข
ในเช็ค โจทก์จ่ายเงินให้จำเลยจึงมิใช่จ่ายไปตามอำเภอใจ

ฎ. 2557/2529 จำเลยมันในความเห็นของตนตลอดมาว่า จำเลยไม่มีหน้าที่ต้องจ่ายเงินบำเหน็จโดย
คำนวณเวลาทำงานทวีคูณให้แก่พนักงานและคนงาน และได้โต้แย้งคัดค้านตลอดมา การที่จำเลย
เห็นว่าหากไม่ยอมปฏิบัติตามคำชี้ขาดของคณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาทแล้ว ก็อาจเป็นสาเหตุให้
กระทรวงฯ เลิกสัญญากับจำเลย จึงเป็นเรื่องที่จำเลยคาดคิดเอาเองเป็นส่วนตัวและไม่แน่นอน การ
ที่จำเลยจ่ายบำเหน็จโดยนำเอาเวลาทวีคูณมารวมคำนวณด้วยจึงเป็นเรื่องที่จำเลยกระทำการชำระหนี้
ตามอำเภอใจโดยรู้อยู่ว่า จำเลยไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระตาม ป.พ.พ.มาตรา 407 จำเลยไม่มี
สิทธิเรียกเงินที่จ่ายเกินไปคืนจากโจทก์

ฎ. 4133/2529 จำเลยสมยอมชำระดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดให้โจทก์ ถือว่าเป็นการชำระ
หนี้ตามอำเภอใจโดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระตาม ป.พ.พ. มาตรา 407 จำเลยไม่
มีสิทธิเรียกเงินคืนจึงจะให้นำไปหักดอกเบี้ยตามกฎหมายที่เหลือนำไปหักดอกเบี้ยตามกฎหมายและ
ที่เหลือนำไปหักยอดเงินไม่ได้

- ผู้ชำระหนี้ที่มีเงื่อนไขเวลาบังคับก่อนได้ทำการชำระก่อนที่ถึงกำหนด

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 408 บัญญัติว่า “บุคคลดังกล่าวต่อไปนี้ไม่มีสิทธิจะได้
รับทรัพย์สิน คือ

- (1) บุคคลผู้ชำระหนี้อันมีเงื่อนไขเวลาบังคับเมื่อก่อนถึงกำหนดเวลานั้น
- (2) บุคคลผู้ชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความแล้ว
- (3) บุคคลผู้ชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมาคม”

“The following persons are not entitled to restitution: before the time has arrived.

- (1) A person who performs an obligation subject to a time clause before the time has arrived.
- (2) A person who performs an obligation which has been barred by prescription.
- (3) A person who performs an obligation in complicity with a moral duty or with the requirements of social propriety.

ความจริงบทบัญญัติมาตรานี้ไม่ใช่ลวกมิกวรได้ ผู้รับไว้มีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ทุกอย่างทั้ง 3
อนุมาตรา เพียงแต่บทบัญญัติมาตรา 408 ได้ยืนยันว่าไว้อีกทีหนึ่ง จึงอาจทำให้มองไปว่าลักษณะที่
แท้จริงเป็นลวกมิกวรได้ จึงต้องมีข้อยกเว้นไว้ ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่⁸⁴

- **หนี้ก่อนกำหนด**

หมายความว่าหนี้ที่ยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระตามที่คู่กรณีได้ตกลงกันไว้ แต่คู่กรณีได้สละ
ประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาชำระหนี้ต่างๆ ที่เจ้าหน้าที่ยังไม่มิตริจะเรียกร้องให้ชำระหนี้แต่อย่างใด

- **หนี้อันมีเงื่อนไขเวลาบังคับ**

เป็นหนี้กันในทางแพ่งแต่มีเงื่อนไขเวลาซึ่งถ้าไม่ถึงกำหนดจะทวงถามหรือเรียกร้องให้ชำระหนี้
กันไม่ได้ ในเรื่องนี้แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะไม่มิตริทวงถามหรือเรียกร้องให้ชำระหนี้ แต่ถ้าลูกหนี้ซึ่งมี
หน้าที่ต้องชำระหนี้ไม่สนใจว่าจะถึงกำหนดชำระหรือยังได้ทำการชำระหนี้ไปก่อนถึงกำหนด หรือ
แม้จะชำระไปโดยสำคัญผิดว่าถึงกำหนดก็ไม่มิตริเรียกคืนเช่นกัน

มาตรา 408 (1) วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า บุคคลผู้ชำระหนี้อันมีเงื่อนไขเวลาบังคับ ได้ทำการชำระหนี้
ก่อนเวลาซึ่งถือว่าบุคคลนั้นได้สละประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลาและไม่มิตริที่จะได้รับชำระหนี้คืน

ตัวอย่าง นาย ก กู้เงินนาย ข 10,000 บาท โดยมีกำหนดเวลาชำระภายใน 1 ปี แต่เมื่อ
เวลาผ่านไปเพียง 5 เดือนนาย ก ได้นำเงินมาชำระแก่นาย ข 100,000 บาท ไม่ว่านาย ก จะรู้หรือไม่
รู้ว่าถึงกำหนดเวลาชำระแล้วก็ตาม ก็ถือว่านาย ก ได้สละประโยชน์แห่งเงื่อนไขเวลา นาย ก จะมาขอ
คืนเงินที่นาย ข ได้รับไว้ไม่ได้

- **ผู้ชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความ**

หนี้ซึ่งขาดอายุความหมายถึงหนี้ซึ่งเจ้าหน้าที่หมดสิทธิเรียกร้องและลูกหนี้มีสิทธิที่จะปฏิเสธการ
ชำระหนี้โดยอ้างการขาดอายุความ แต่หนี้้นั้นยังคงมีอยู่

⁸⁴ ไพจิตร บุญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลวกมิกวร
ได้, หน้า 111.

หน้าที่ขาดอายุความนี้ นักนิติศาสตร์บางท่านถือว่าเป็นหนี้โดยธรรมชาติ (Obligation naturelle) อย่างหนึ่ง ซึ่งกฎหมายให้ลูกหนี้บอกปิดการชำระหนี้ได้ (ป.พ.พ. มาตรา 188 ว. 1) แต่ถ้าลูกหนี้ได้กระทำการชำระหนี้ไปแล้วลูกหนี้ก็จะมาเรียกคืนไม่ได้ (ป.พ.พ. มาตรา 188 ว. 2) เพราะหน้าที่ขาดอายุความนั้นกฎหมายห้ามมิให้ฟ้องร้องเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วหนี้ที่ยังมีอยู่หาได้ระงับไปไม่

นอกจากบททั่วไปในเรื่องอายุความได้บัญญัติไว้แล้วนั้นมาตรา 408 (2) ยังได้กำหนดไว้อีกว่าบุคคลที่ได้ชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความแล้วนั้นไม่มีสิทธิเรียกคืนทรัพย์อีก

ตัวอย่าง ก. เป็นหนี้เงิน ข. 10,000 บาท โดยมีหลักฐานเป็นหนังสือ เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ก. ไม่ทำการชำระและ ข. ละเลยเสียไม่เรียกร้องให้ ก. ชำระหนี้ จนพ้นกำหนดอายุความแล้ว ก. ได้นำเงินมาชำระหนี้ให้แก่ ข. 10,000 บาท ดังนี้ต่อมา ก. จะมาขอเงินคืนไม่ได้

ผู้ชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หรือควรแก่อัธยาศัยในสมาคม ตามกฎหมายทั้งลูกหนี้ก็รู้แต่ก็ชำระโดยมีความรู้สึกทางศีลธรรมว่าควรต้องชำระ

หนี้ตามควรแก่อัธยาศัยในการสมาคม ซึ่งลักษณะหนี้นี้เหมือนกับกรให้ เช่น ทำบุญบริจาค ค่าบำรุงสมาคม สโมสร ฯลฯ

หนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม ในลักษณะลามกมิควรได้แบ่งพิจารณาหนี้ประเภทนี้ออกเป็น 2 ประการคือ

- (1) ถ้ายังไม่ได้ชำระหนี้แก่กัน ก็ไม่มีหน้าที่ต้องไปชำระ อีกฝ่ายจะเรียกร้องเอาไม่ได้
- (2) ถ้าได้ชำระหนี้ไปแล้ว ฝ่ายชำระจะกลับใจเรียกคืนมาไม่ได้

ตัวอย่าง เมื่อนาย ก. ตาย นาย ข. ได้ออกเงิน 200 บาท จัดหาพวงหรีดเป็นการทำโดยอัธยาศัยอันควรในสมาคม นาย ข. จะเรียกร้องให้กองมรดกของนาย ก. ใช้เงิน 200 บาทนี้ไม่ได้

ฎ. 1566/2499 นาย ก. จุดคร่าหญิงซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วไปเป็นภริยาแล้วแต่งคนมาขอขมาและใช้ค่าเสียหายใดๆ จากนาย ก. การที่นาย ก. ทำไปเป็นการทำตามประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ฉะนั้นถ้านาย ก. ชำระเงินให้นาย ข. ไปแล้วเท่าใด นาย ก. เรียกคืนไม่ได้

• ผู้ชำระหนี้โดยสำคัญผิดเป็นเหตุให้เจ้าหนี้เสียสิทธิบางอย่าง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 409 บัญญัติว่า “เมื่อบุคคลหนึ่งผู้ใดซึ่งมิได้เป็นลูกหนี้ได้ชำระไปโดยสำคัญผิด เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ผู้ทำการโดยสุจริตได้ทำลายหรือลบล้างเสียซึ่งเอกสารอันเป็นพยานหลักฐานแห่งหนี้ก็ดี ยกเลิกหลักประกันเสียก็ดี สิ้นสิทธิไปเพราะขาดอายุความก็ดี ท่านว่าเจ้าหนี้ต้องคืนทรัพย์สิน

บทบัญญัติที่กล่าวมาในวรรคก่อนนี้ไม่ขัดขวางต่อการที่บุคคลผู้ได้ชำระหนี้นั้นจะใช้สิทธิไล่เบี้ยเอาแก่ลูกหนี้และผู้ค้ำประกัน ถ้าจะมี”

“When a person who is not a debtor has performed an obligation by mistake and the creditor, in consequence thereof, has in good faith destroyed or obliterated the documentary evidence of the obligation or given up any security or lost his right by prescription, the creditor is not bound to make restitution.

The provisions of the foregoing paragraph do not prevent the person who has performed from exercising a right of recourse against the debtor and his surety, if any.”

ปกติแล้วการชำระหนี้โดยสำคัญผิดในตัวเจ้าหนี้ ย่อมมีการเรียกคืนทรัพย์สินที่ชำระไม่ได้ แต่ในกรณีที่การชำระหนี้เกิดจากบุคคลซึ่งเข้าใจผิดว่าตนเป็นลูกหนี้ของผู้หนึ่งให้เจ้าหนี้เสียสิทธิ คือ

1. ได้ทำลายหรือลบล้างเอกสารที่เป็นพยานหลักฐานแห่งหนี้ เป็นต้นว่าได้ฉีกใบสัญญากู้เสียโดยสุจริต
2. ยกเลิกหลักประกัน เช่น คืนทรัพย์สินซึ่งจำนำหรือยกเลิกการจำนอง
3. สิ้นสิทธิฟ้องร้องไปเพราะขาดอายุความ

ตัวอย่าง นาย ก. เป็นหนี้ นาย ข. แต่ นาย ก. สำคัญผิดว่าตนกู้ นาย ค. จึงนำเงินมาชำระหนี้ นาย ค. และ นาย ค. ได้รับไว้โดยสุจริตเพราะเข้าใจว่า นาย ค. คือตัว นาย ง. ลูกหนี้ของตน นาย ค. จึงฉีกสัญญากู้ยืมเสีย กรณีเช่นนี้ถือว่า นาย ค. ต้องเสียหายเพราะการกระทำของ นาย ก.

ตัวอย่าง นาย ก. ชำระหนี้ให้แก่ นาย ข. โดยสำคัญผิดว่า นาย ข. เป็นเจ้าหนี้ นาย ข. เข้าใจโดยสุจริตว่า นาย ก. เป็นลูกหนี้ของตน ซึ่งตนกำลังจะฟ้องคดีอยู่แล้ว เพราะเหลืออีกเพียง 2 วัน คดีจะ

ขาดอายุความ นาย ข. จึงคืนหนังสือสัญญาของผู้ของลูกหนี้ให้แก่ นาย ก. ไป ดังนี้ การกระทำของนาย ก. ทำให้ นาย ข. หมดสิทธิฟ้องร้องต่อลูกหนี้ของตนได้เพราะคดีขาดอายุความไปแล้ว

● ผู้ชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอันใดอันหนึ่ง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 410 บัญญัติว่า “บุคคลใดได้ทำการชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอย่างหนึ่ง แต่มิได้เกิดผลขึ้นเช่นนั้นถ้าและบุคคลนั้น ได้รู้มาแต่แรกว่าการที่จะเกิดผลนั้นเป็นพ้นวิสัยก็ดี หรือได้เข้าป้องกันขัดขวางเสียมิได้เกิดผลเช่นนั้น โดยอาการอันฝ่าฝืนความสุจริตก็ถือว่าบุคคลนั้น ไม่มีสิทธิจะได้รับคืนทรัพย์สิน”

“A person who has made a performance for an if from the beginning, it was known to him that the production of the result was impossible or if he has prevented the result in violation of good faith.”

การชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอันใดอันหนึ่งแล้วผู้ชำระรู้อยู่แล้วว่าการนั้นไม่เกิดผลเพราะ

1. เป็นการพ้นวิสัย หรือ
 2. ตนได้ขัดขวางมิให้เกิดผล โดยอาการฝ่าฝืนความสุจริต
- ทั้งสองกรณีนี้ผู้ซึ่งได้รับชำระไม่จำเป็นต้องคืนเงินนั้นให้แก่ผู้ชำระหนี้

ตัวอย่าง นาย ก. ได้จองสถานที่แห่งหนึ่งเพื่องานแต่งงานของตน ต่อมานางสาว ข. ได้ทำการถอนหมั้นนาย ก. และทำการสมรสกับนาย ค. แต่นาย ก. ก็ยังขึ้นจ่ายเงินสำหรับค่าสถานที่ดังกล่าวโดยไม่จำเป็นดังนี้ถือว่านาย ก. ได้ทำการชำระหนี้ โดยมุ่งต่อผลในการสมรสและทั้งที่นาย ก. รู้อยู่แล้วว่าการจะเกิดผลนั้นเป็นพ้นวิสัย

ตัวอย่าง นาย ก. สั่งซื้อนกเขาจากนาย ข. เป็นเงิน 20,000 บาท โดยมีการชำระเงิน 2,000 บาท แล้วก่อนมีการส่งมอบ ต่อมา นาย ก. เปลี่ยนใจไม่อยากจะคืนเขาตัวนี้เพราะคิดว่าแพงไปและไม่อยากบอกเลิกสัญญาเพราะกลัวถูกริบเงิน จึงใช้ให้นาย ค. ไปขโมยนกของนาย ข. เพื่อว่าด้านนกถูกขโมยไม่สามารถส่งมอบนกได้ก็เป็นเหตุให้นาย ก. ขอเงินที่ชำระไป 2,000 บาทคืนได้ กรณีนี้ถือว่า การกระทำของนาย ค. เป็นการเข้าป้องกันขัดขวางมิให้เกิดผลตามสัญญาเอง จึงไม่มีสิทธิขอคืนเงิน

- ผู้ชำระหนี้โดยฝ่าฝืนกฎหมาย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 411 บัญญัติว่า “บุคคลใดได้กระทำการเพื่อชำระหนี้เป็นการอันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี ท่านว่าบุคคลนั้นหาอาจเรียกร้องคืนทรัพย์ได้ไม่”

“A person who has made an act of performance, the purpose of which is contrary to legal prohibition or good morals, cannot claim restitution.”

การที่บุคคลได้ทรัพย์สิ่งใดมาโดยปราศจากมูลอ้างกฎหมายได้นั้น อาจเป็นการได้มาโดยการทำนิติกรรมที่เป็นโมฆะ หากการได้มานั้นทำให้บุคคลอีกฝ่ายเสียเปรียบ ทรัพย์สิ่งนั้นย่อมเป็นลาภมิควรได้ ดังเช่น มาตรา 406 บัญญัติไว้ และให้สิทธิแก่ผู้เสียเปรียบเรียกคืนลาภมิควรได้นั้นได้ เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติในมาตรา 411 แล้ว ก็อาจทำให้คิดไปได้ว่า หากเป็นการทำนิติกรรมที่ตกเป็นโมฆะแล้วจะเรียกคืนทรัพย์ได้กลับมาไม่ได้ แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ทั้งนี้เพราะนิติกรรมอาจตกเป็นโมฆะได้หลายกรณี เหตุตามมาตรา 411 ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งจึงไม่หมายความว่านิติกรรมที่เป็นโมฆะทุกรายจะเรียกทรัพย์กลับมาไม่ได้ โดยจะต้องแยกพิจารณาถึงสาเหตุแห่งการเป็นโมฆะกรรมของนิติกรรมแต่ละรายๆ ไป

การชำระหนี้โดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย ย่อมถือว่าเป็นการอันมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย ซึ่งทำให้การชำระหนี้ตกเป็นโมฆะ การชำระหนี้ซึ่งเรียกคืนไม่ได้ ตามมาตรา 411 ต้องเป็นการต้องห้ามตามกฎหมายหรือขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หากเพียงแต่รู้เพียงคนเดียวโดยอีกฝ่ายหนึ่งมิได้ร่วมรู้ด้วยจะถือว่าเป็นการทำนิติกรรมสัญญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามตามกฎหมาย หรือขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหาได้ไม่ เช่น สัญญาซื้อขายรถยนต์ การซื้อขายรถมีวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย ผู้ซื้อและผู้ขายต้องการที่จะให้มีการโอนกรรมสิทธิ์ในรถยนต์คันดังกล่าว ผู้ขายประสงค์จะได้เงินราคาค่าขายรถตอบแทน ขณะเดียวกันผู้ซื้อก็ประสงค์ให้สอยประโยชน์จากรถยนต์ ดังนี้ แม้ว่าผู้ซื้อจะนำรถไปใช้ประโยชน์ในทางมิชอบประการใด เช่น บรรทุกของผิดกฎหมาย หากผู้ขายมิได้มีส่วนรับรู้ความข้อนี้ด้วย การชำระหนี้ย่อมชอบด้วยกฎหมาย

ตัวอย่าง ก. ซื้อเฮโรอีนจาก ข. โดยชำระเงินเป็นการล่วงหน้า ดังนี้เมื่อ ข. ไม่ส่งมอบเฮโรอีน ก. จะมาฟ้องให้ ข. คืนเงินจากการซื้อเฮโรอีนอันเป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามของกฎหมายไม่ได้

ฎ. 707/2487 โจทก์ให้จำเลยกู้เงินไปโดยจำเลยบอกให้โจทก์รู้ว่าจะเอาไปค้าฝิ่นเถื่อนเป็นการอุปการะผู้กระทำความผิด วัตถุที่ประสงค์แห่งการกู้ยืมเป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย ตกเป็นโมฆะ ฎ. 770/2485 เมื่ออุทธรณ์เข้ารับราชการทหาร เพื่อมิให้เป็นทหารจึงมอบเงินให้บุคคลหนึ่งเพื่อนำไปให้ผู้มีหน้าที่ในการตรวจคัดเลือกเข้าเป็นทหาร แม้ผู้รับเงินจะหลอกลวงมีความผิดฐานฉ้อโกงผู้ที่ยอมเงินให้ไปโดยมีวัตถุประสงค์ดังกล่าวก็ไม่มีสิทธิเรียกเงินคืน เพราะเป็นการกระทำเพื่อชำระหนี้ เป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย (เทียบเคียงฎีกาที่ 2616/2518)

ฎ. 622/2494 จำเลยออกเงินวงเงินให้โจทก์และนาย ก. เป็นความกัน โดยโจทก์และจำเลยมีข้อตกลงกันไว้ว่า ถ้าโจทก์ชนะคดีโจทก์ต้องยกที่ดินพิพาทให้จำเลยครึ่งหนึ่งซึ่งข้อตกลงดังกล่าวเป็นโมฆะเพราะขัดต่อความสงบเรียบร้อยในการที่ผู้ส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็นความกัน เมื่อโจทก์ชนะคดีได้ยกที่ดินพิพาทตามข้อตกลงให้จำเลยแล้วย่อมเรียกคืนไม่ได้

ฎ. 1288/2501 (ประชุมใหญ่) ผู้รับอนุญาตส่งข้าวออกนอกราชอาณาจักรทำสัญญาให้ผู้อื่นส่งข้าวนั้นในนามของตนโดยเอาประโยชน์ตอบแทน (เป็นการขายโควต้าข้าว) แม้ไม่มีกฎหมายห้ามแต่การรับอนุญาตเป็นสิทธิเฉพาะตัวจะโอนขายกันไม่ได้ เป็นการหลีกเลี่ยงการควบคุมสินค้าที่ส่งออกไปนอกราชอาณาจักรและกระทบกระเทือนไปถึงราคาข้าวซึ่งผู้ผลิตจะได้รับน้อยลงในที่สุดเพราะผู้ส่งข้าวต้องหักราคาข้าวชดเชยเป็นประโยชน์ให้ผู้รับอนุญาต จึงเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน จะเรียกเงินที่ชำระไปนั้นคืนไม่ได้

ฎ. 585/2509 ผู้กู้แพ้คดีชั้นศาลชั้นต้น ถูกบังคับคดียึดทรัพย์อยู่ระหว่างอุทธรณ์ จึงต้องใช้ดอกเบี้ยเกินอัตราไป ผู้กู้เรียกคืนได้จะถือว่าผู้กู้กระทำการเพื่อชำระหนี้เป็นการฝ่าฝืนข้ออ้างตามกฎหมายมาตรา 411 ไม่ได้ เพราะผู้กู้ต้องชำระดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนดไปเพราะผลบังคับของคำพิพากษาของศาลชั้นต้น

ฎ. 1381/2515 ชายหญิงแต่งงานกันตามประเพณี ไม่นำพาต่อการจดทะเบียน ต่อมาทะเลาะกันหญิงไม่ยอมจดทะเบียนสมรส ชายเรียกทองหมั้นคืนไม่ได้

ฎ. 10/2519 บริษัทประกันชีวิตให้พนักงานของบริษัทกู้ยืมเงินทดแทนของเงินเดือนและเกิน 20,000 บาท ขัดต่อกฎกระทรวงฉบับที่ 5 ข้อ 7 ออกตามพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2510 สัญญาผู้

ระหว่างบริษัทและพนักงานมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายเป็นโมฆะ โจทก์มิให้ฟ้องบังคับให้คู่ แต่เป็นการฟ้องเรียกเอาทรัพย์สินของตนที่ให้ผู้คืน จำเลยรับไว้ได้ปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้และเป็นการทำให้โจทก์เสียเปรียบ จำเลยต้องคืนเงินที่ได้รับไว้และดอกเบี้ย

ฎ. 2350/2520 โจทก์ไม่ต้องเสียภาษีการค้าและภาษีบำรุงเทศบาล โจทก์จึงเรียกคืนได้ไม่ใช่เงินที่โจทก์ชำระหนี้ไปตามอำเภอใจ ตามมาตรา 407 หรือชำระหนี้ที่ผิดกฎหมาย ตามมาตรา 411

ฎ. 2609/2528 โจทก์จ่ายเงินทดรองเป็นค่าใช้จ่ายในกิจการของจำเลย ซึ่งเป็นการประกอบกิจการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เงินทดรองจึงเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนย่อมเป็นโมฆะ โจทก์จ่ายเงินไปโดยรู้อยู่จึงไม่มีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยชำระเงิน

ฎ. 2978/2528 โจทก์ไม่มีส่วนได้เสียในที่ดินและไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมูลคดีที่จำเลยกับนายทรัพย์พิพาทกัน โจทก์ออกเงินให้จำเลยต่อสู้คดีโดยหวังจะได้ที่ดินที่จำเลยพิพาทกับนายทรัพย์มาเป็นสิทธิ โจทก์ มิใช่เป็นการช่วยเหลือน้องสาวให้ได้รับความยุติธรรมจากศาล จึงเป็นสัญญาให้ได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการที่ผู้อื่นเป็นความกัน เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นโมฆะกรรม ทั้งจะเรียกเงินที่ไปคืนจากจำเลยก็ไม่ได้ เพราะการที่โจทก์ออกเงินไปนั้นเป็นการชำระหนี้อันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย